

SIG DET PÅ DANSK!

Om at give eleverne kommunikationsstrategier til at turde mere

Af Astrid Juul Poulsen, udsendt lektor i dansk ved Kennaraháskóli Íslands/Islands pædagogiske universitet, 2006-2007

I det følgende vil jeg beskrive forskellige former for kommunikationsstrategier og give eksempler på dem, og dernæst vil jeg beskrive en række opgaver til brug i danskundervisningen som kan fremme elevernes brug af strategier. Men først lidt om udgangspunktet, som er islandske børn, der lærer dansk som fremmedsprog i den islandske grundskoles 7.-10.klasse:

1. Er dine elever glade for dansk? Vil de gerne udtrykke sig i skrift og i tale?
2. Er dine elever interesserede i dansk, men ytrer sig ikke så meget/så ofte?
3. Er dine elever kedede af dansk/synes det er kedeligt - og er ikke engagerede?

Når man kigger ud over en danskklasse, vil der nok ofte være elever fra alle tre kategorier. Og hvorfor nogle af dem befinder sig i de sidste to kategorier af elever som enten er helt uinteresserede eller i hvert fald er passive sprogligt, kan skyldes mange faktorer.

- Måske tør eleverne ikke være aktive i dansktimerne fordi psykiske barrierer og manglende ordforråd blokerer dem?
- Måske kan eleverne ikke se formålet på kort sigt? Måske oplever eleven at de enkelte opgaver i timen ikke er motiverende/ikke giver mening?
- Måske kan eleverne ikke se formålet på lang sigt? Fx at dansk giver mulighed for at tage en uddannelse i DK/Skandinavien og derudover generelt giver en sproglig, kulturel, jobmæssig kontakt til Danmark og Norden.
- Måske er eleverne under indflydelse af omgivelsernes negative holdning til det at lære dansk og de indtager samme holdning.

Grundene kan være mange og være rodfastet i sociale, historiske og politiske forhold. Her vil jeg koncentrere mig om den første pind som har at gøre med psykologiske og sprogtilegnelsesmæssige faktorer der handler om hvorvidt man tør bruge sin måske begrænsede kommunikative kompetence eller ej. Det handler altså om hvordan læreren kan hjælpe eleven til at turde. Om hvordan vi kan vende usikkerhed til sikkerhed hos eleverne. Vende generthed til mod.

Usikkerheden opstår bl.a. når man ikke ved hvad man skal sige - ikke ved hvordan man skal spørge/svare - ikke ved hvordan man opretholder kommunikationen. Der kan være flere måder at bearbejde problemet på. Én måde er at arbejde med elevernes ordforråd og deres måske manglende **strategier**. Dvs. elevernes muligheder for at udtrykke sig når de ikke ved hvordan de skal udtrykke sig. Hvordan undgå at sige ingenting? Her følger en kategorisering af de såkaldte kommunikationsstrategier:¹

Man taler overordnet om to slags: reduktionsstrategierne og risikostrategierne.

Reduktionsstrategierne er de ikke-konstruktive hvor eleverne kryber udenom - gemmer sig - forsimples deres sproglige forehavende meget eller helt lader være med at udtrykke sig, mens **risikostrategierne** er de gode strategier hvor eleven gætter, forsøger, afprøver hypoteser om sproget selvom han/hun ikke er 100 % sikker sprogligt. Disse inddeles igen i *ikke-interaktionelle strategier* som kan være

1. *Modersmålsbaserede strategier* (eleven bruger islandsk eller andre sprog)
2. *Intersprogsbaserede strategier* (bruger fremmedsproget dansk)

¹ Der findes flere måder at opdele dem på, her bruger jeg Færch og Kaspers opdeling fra 1984 citeret i Holm og Laursen: Andetsprogsdidaktik, 2. udg. Dlf, 2004

Og så de 3. interaktionelle strategier hvor eleven afklarer og fuldfører sit sproglige mål gennem dialog med andre.

EKSEMPEL PÅ MUNDTLIGT ELEVSprog

I det følgende skal vi se på udskriften af en samtale mellem to elever i 9.klasse som skal løse en paropgave om boligen. De har hver deres tegning og skal uden at se på hinandens billeder finde frem til ti forskelle. Tegningen forestiller et tværsnit af stort én familieshus i tre etager. Pigerne lavede øvelsen uden forberedelse eller forarbejde.

(understreget=den anden pige, kursiv= undertegnede)

Pige 1

Jeg har en cykel ned nede og en stige og en barnevogn og en cykel og jeg har en stignél og en kåbe og en åh hvad hedder det (isl)?

(Hvad kan man gøre med den?)

Man kan clean sig tøj

(ved du hvad det er, ja vaskemachine (pige 2))

vaskemachine og der er trapper op i en forstue og det er en køkkenet med en telefon på bordet

(hmm. nej)

nå, ikke en telefon under reolen er en telefon. Foroven ja, foroven stolene, o.k. så skal du sætte en kryds

øhm så er et blom ved trapperne

(já)

ja og det er trapper op i en stue og det er en klokke

(neej)

er ikke en klokke? det er en klokke i min stue.

(Har du forstået hvor den er? Neij)

Det er ved siden af en billed og en bogeskab bogereol og så er der en lamp som kommer ned fra væggen på loftet

(aah i)

stuen. Det er en lys som kommer ned

(nej - den har du heller ikke?)

nej o.k. og ja, det er en sofa og et sofabordet og så kommer en reol og der er en fjernsyn nej o.k. og

stereoanlæg og bøger og så kommer et blom og en billed *(neij)*

op nå som blommer er en billed nej o.k.

Pigerne bytter roller

Pige 2

Så kommer trappet op fra stuen i en skaberum og det er en skab og øhm on top of the skabe er en taske ja og så kommer vi i

(kan jeg spørge? er der en vindue?pige 1)

ja já og så kommer vi en en soverum soveværelse, og der er en billede øh foran rummet dynen og så er en natbord og en lamp og en klokke

(en alarm og en klokke?)

en alarm

(en alarm og en klokke?)

nej

(ok tu lamper?)

nej

Øh så går de op i loftet

(er der ikke en blom) jo (kommer en blom ud fra huset?) jo

Og så går vi op i i loftet, og der er en stor taske kassi?

(kista)

kiste, og så er en skab med en kjole kjøle, og så er en vinduet stort vinduet og já

(og er det en? – ja, den er meget gammeldags. Ja, er det en tape recorder?)

Nej.

Samme paropgave med kommentarer til deres brug af kommunikationsstrategier.

Jeg har en cykel ned nede og en stige og en barnevogn og en cykel og jeg har en **stigvél** og en **kábe** og en **áh** **hvað hedder det (jsl)?**

(Hvad kan man gøre med den?)

Man kan **clean** sig tøj (ved du hvad det er, ja **vaskemachine**) vaskemachine og der er trapper op i en **forstue** og det er en køkkenet med en telefon på bordet (Hmm.Nej) nå, ikke en telefon under reolen er en telefon. Foroven ja, foroven stolene, o.k. så skal du sætte en kryds øhm så er et **blóm** ved trapperne (**já**) ja og det er trapper op i en stue og det er en **klokke (neej)** er ikke en klokke? det er en klokke i min stue.

(Har du forstået hvor den er? **Nej**) Det er ved siden af en billed og en **bogeskab bogereol** og så er der en lamp som kommer ned fra væggen på loftet (**aah i**) stuen. Det er en **lys** som kommer ned (**nej - den har du heller ikke?**) nej o.k. og ja det er en sofa og et sofabordet og så kommer en reol og der er en fjernsyn nej o.k. og stereoanlæg og bøger og så kommer et blom og en billed (**neej**) op nå som blommer er en billed nej o.k.

Bytter roller

Så kommer trappet op fra stuen i en **skaberum** og det er en skab og øhm **on top of the skabe** er en taske ja og så kommer vi i (**kan jeg spørge? Er der en vindue?**) ja **já** og så kommer vi en en soverum soveværelse, og der er en billede øh foran **rummet dynen** og så er en natbord og en lamp og en klokke (**en alarm og en klokke?**) nej (**ok tu lamper?**) nej

Øh så går de op i loftet - (**er der ikke en blom**) jo (**kommer en blom ud fra huset?**) jo

Og så går vi op i i loftet, og der er en **stor taske kassi? (kista) kiste**, og så er en skab med en **kjole kjøle**, og så er en vinduet stort vinduet og ja

(og er det en? – ja, den er meget gammeldags. Ja, er det en tape recorder?) **Nej**.

Oversigt over strategier Paropgave om bolig - hvilke strategier brugte eleverne?

Modersmålsbaseret/bruger andre sprog: islandsk eller fx engelsk

Lån eller kodeskift

Eleven låner eller skifter til ord fra sit modersmål eller et andet fremmedsprog
Stigvél, clean, blóm, alarm, on top of the (skab), kassi,

Kodeskift med målsprogsudtale/målsprogs morfologi

Eleven prøver at give et ord fra et ikke-målsprog den rigtige form
Rummet, dynen (her "falske venner")

Direkte oversættelse fra et andet sprog

Eleven oversætter faste udtryk direkte fra modersmålet eller et fremmedsprog
En *forstue* (entré)
En *kábe* (frakke)

Intersprogsbaserede strategier (bruger dansk):

Omskrivning

Eleven forklarer sig ved hjælp af andre ord ofte ved at fokusere på karakteristiske funktioner eller egenskaber
Der er en stor taske - kassi? - (kista) - kiste

Hjemmelavede ord

Eleven opfinder et nyt målsprogsord
skaberum

Comment [I1]: Side: 2
L1, kodeskift til modersmålet isl.

Comment [I2]: Side: 2
oversætter fra L1 ("en falsk ven")

Comment [I3]: Side: 2
direkte appel

Comment [I4]: Side: 2
kodeskift til engelsk

Comment [I5]: Side: 2
L2 målsproget bruges + engelsk

Comment [I6]: Side: 2
L1 – direkte oversættelse

Comment [I7]: Side: 2
L1 kodeskift til isl.

Comment [I8]: Side: 2
L2 målsproget dansk - omformulering

Comment [ajp9]: Forsøg på omskrivning af lampe

Comment [I10]: Side: 2
L2 hjemmelavede ord

Comment [I11]: Side: 2
engelsk/dansk med eng.accent

Comment [I12]: Side: 2
isl.dansk forveksler ordene + danske endelser

Comment [ajp13]: Skift til engelsk (tror det er dansk?)

Comment [I14]: Side: 2
L2 omskrivning

Comment [I15]: Side: 2
L1 og appel

Comment [I16]: Side: 2
gennem interaktion finder hun ud af den rigtige løsning

Comment [I17]: Side: 2
L2 omformulering

Omformulering

Eleven stopper op og vælger en alternativ konstruktion undervejs

Bogeskab - bogereol

Kjole - kjøle

Interaktive strategier (helst på dansk, men også på modersmålet):

Direkte appel

Eleven spørger samtalepartneren direkte

Åh hvad hedder det?

Kassi?

Indirekte appel

Bruger gambitter dvs. småord, vendinger der viser at man ikke er færdig med at sige noget eller forsøger at få afklaret et ord: *Øhh, mm, vent lidt*

Non-verbale strategier blev ikke brugt

Pædagogisk set kan det være en fordel at tage fat i noget af det eleverne gør godt og så hjælpe dem til at bygge videre på det. Den ene pige er fx meget initiativrig i interaktionen. Hun spørger af sig selv og er ikke bange for at tage ordet. Men da hun er i tvivl om et ord laver hun kodeskift til islandsk v. den direkte appel: Hvad hedder det. Med hende kunne man arbejde videre med strategien direkte appel, så hun tilegner sig det manglende "spørgeordforråd" på dansk. Den anden pige forsøger sig med en omskrivning hvilket er meget positivt, og det kunne man fint arbejde videre med. Nedenfor følger nogle konkrete forslag.

Opgaver og øvelser - forslag

Nogle strategier er særlig vigtige at arbejde med, fx **omskrivning**. Pigen her mangler i opgaven ordet vaskemaskine, og jeg spørger hende hvad man kan bruge den til. At spørge sig selv er et vigtigt redskab for eleven i den situation hvor hun mangler et ord fordi det giver eleven ideer til hvad han/hun kan sige for at indkredse det manglende ord. Man kan fx spørge: Hvad kan den bruges til? Hvordan ser den ud (farve, form osv.)? Hvor kan man se den? Hvem bruger den?

Dette kan trænes gennem øvelser som *gæt et ord* som kan være en par- eller gruppeopgave der går ud på at én elev tager et kort og skal beskrive ordet/begrebet uden at nævne ordet. De andre elever kan så opnå point ved at gætte rigtigt.

Også øvelsen *Snak uden stop* - snak fx om heste, cykler eller andet hvor eleven skal komme med så mange detaljer som muligt og komme så godt rundt om emnet som muligt.

Disse to øvelser, som eleverne kan blive gode til hvis de lærer sig at tænke rundt om emnet/tingen gennem spørgsmål, kan gøre eleverne bedre til at løse andre opgaver såsom informationskløftopgaver lig den boligopgave som de to elever løste ovenfor. Her kræves at eleverne bruger beskrivende sprogbrug og dertil kan bruges omskrivning og fx. generalisering.

Begrebshierakier er væsentlige for ordforrådstilegnelsen og for muligheden for at bruge generaliseringer. Man kan fx. lade eleverne arbejde to og to sammen om at udfylde et skema over tøj, musikinstrumenter, planter, frugt og grønt osv.

Rollespil - Manden uden fortid (spørge /beskrive). Man kan forestille sig mange rollespil hvor eleverne får brugt strategier som **generalisering**, **omskrivning** og andre risiko- eller udvidelsesstrategier. En idé kan være denne: en mand husker intet om sin fortid og befinder sig nu i en lille by. Han indlogerer sig på det lokale hotel og begynder at undersøge sin fortid ved at snakke med folk i byen. Igennem improvisationerne digtes/fortælles mandens historie. Enkelte i byen kan være understyret med roller som personer der er tilbageholdende med oplysninger (af grunde som måske viser sig undervejs). Disse personer må således være

gode til at snakke udenom, lade som om de ikke forstår osv. Hovedpersonen må ligeledes være god til at spørge for at få hjælp og få afklaret historien. Denne øvelse vil være god til at træne **de interaktive strategier** som også er meget vigtige.

Bevidstgørelse

For at få eleverne til at bruge strategierne, må de først få øje på dem og blive bevidste om hvordan man kan bruge omskrivning eller direkte appel. Her følger nogle ideer til bevidstgørelse af eleverne. Når de opdager og lærer at de selv kan gøre en masse for at opretholde kommunikationen, vil de kunne hjælpe sig selv fremad i sprogtilegnelsen. Det at blive bedre til at bruge kommunikationsstrategier kan derved blive en læringsstrategi for eleven.

Observatøren - lad en tredje elev observere to kammerater løse en paropgave. Det kan blive en øjenåbner for eleven at registrere: Hvad gør dine kammerater når de er i tvivl om hvad de skal sige og mangler ord?

Ulrika Tornberg giver i sin Sprogdidaktik, kap.10 nogle ideer til hvad man kan gøre for at bevidstgøre eleverne. Her har jeg tilpasset dem islandske forhold:

Hvad gør du når du ikke ved hvad du skal sige? Lad eleverne blive bevidste om hvordan de gør, og hvad de kan gøre for ikke at gå i stå. Bagefter kan man tale om hvad eleven selv kan koncentrere sig om at gøre anderledes.

- Gætter på dansk
- Spørger på dansk hvad det hedder/hvordan man siger?
- Fortæller/beskriver med andre ord
- Begynder på en sætning og retter dig selv midt i sætningen
- Taler dansk med islandske ord
- Taler islandsk
- Bruger kropssprog
- Lader være med at sige noget

Undgå den onde cirkel hvor du ikke siger noget - Hvad kan du gøre?

- Spørg de andre hvis du kører fast. Du er ikke alene!
- Bed om hjælp: *Hvad hedder det på dansk? Jeg forstår ikke hvad du mener? Hvordan udtaler man det? Kan man godt sige sådan her:....?*
- Sig det du vil sige, på en anden måde/med andre ord, fx *en person der styrer en skole (= skoleinspektør)*
- Brug ord der betyder det samme eller delvis det samme (synonymer), fx *leder, chef, direktør, rektor, skoleinspektør*
- Brug ord fra andre sprog. Leg med internationale ord. Gæt - måske virker det!
- Brug kropssprog
- Vis samtalepartneren at du tænker, og vind tid til at planlægge det du vil sige med sætninger som: *Øh. Vent lidt. Lad mig se. Lige et øjeblik. Det er meget interessant hvad du fortæller. Det er et svært spørgsmål.*
- Lær nogle udtryk for hvordan man viser at man forstår/er med i samtalen: *O.K. Nå, hold da op. Fantastisk! Det var da utroligt. Det var da underligt. Er det rigtigt? Det lyder godt! Det forstår jeg godt.*
- Lær dig nogle sætninger for at holde med og sige imod: *Jeg er helt enig med dig. Jeg er slet ikke enig med dig. Jeg mener ikke det er sådan. Min mening er at...*

Hvis man forestiller sig at en del af den kommunikation der finder sted i klassen og som handler om elevernes afklaring af betydning (Hvad betyder det? Det forstår jeg ikke? Hvad skal jeg gøre? Osv.) foregik på

målsproget, så ville der straks være mere dansk i dansktimerne. Hvis man endvidere forestiller sig at eleverne bliver mere bevidste om hvad de kan gøre sprogligt i situationer hvor de normalt ville give op (fx via omskrivning, direkte appel), så ville de opdage at de godt kan udtrykke sig på dansk og selv kan være med til at præge deres tilegnelse af dansk. Bevidsthed om og brug af kommunikationsstrategier kan ideelt set blive til en strategi til at lære mere og blive bedre på dansk.

God fornøjelse!

Astrid Juul Poulsen, Reykjavík, maj 2007

astrid@khi.is

Litteratur:

Holm og Laursen: *Andetsprogsdidaktik*, Dansk lærerforeningen, 2. rev. udg. 2004

Tornberg: *Sprogdidaktik*, L&R Uddannelse, 2001

Christensen og Lindhardsen: *Sprogfagernes didaktik*, Kroghs forlag, 2001

Ellis: *Understanding Second Language Acquisition*, Oxford University Press, 1985